
Osmo Jussila, Seppo Hentilä ja Jukka Nevakivi (1995): *Suomen poliittinen historia 1809–1995*. WSOY, Juva. 354 s.

Suomen poliittiseen historiaan ja historiantutkimukseen sisältyy monia paradokseja. Valtiollinen historia on tavallisesti historiankirjoituksen vanhimpia osa-alueita, mutta Suomen valtiollisen historian juuret ulottuvat vain viime vuosisadalle. Poliittisen historian tutkimus alkoi Suomessa 1800-luvun lopulla osana autonomian puolustusta. Se on myöhemminkin ollut voimakkaasti sidoksissa aikansa poliittiseen tilanteeseen, kun historioitsijat ovat puolustaneet Suomen uhatuksi koettua olemassaoloa.

Poliittisen historian yleisesityksen julkaiseminen on perusteltua, koska edellisen kirjoittamisesta on ehtinyt kulua kaksi vuosikymmentä. Professori Osmo Jussila, dosentti Seppo Hentilä ja professori Jukka Nevakivi ovat teoksessaan *Suomen poliittinen historia 1809–1995* koonneet yksiin kansiin alan tutkijoiden viime vuosina julkaisemat tutkimustulokset. Teos on suunniteltu yliopistolliseksi oppikirjaksi, mutta runsaan sisällönsä ja selkeän esitystapansa ansiosta se soveltuu myös käsikirjaksi. Kirjan pelkistetty ulkoasu luo mielikuvan ajattomuudesta vastakohtana historian aikasidonnaisuudelle.

Suomen poliittinen historia on antoisa lukukokemus. Se on ytimekäs johdatus Suomen poliittisen historian tapahtumiin vuodesta 1809 nykypäivään. Historian kehityslinjat kuvataan teoksessa pääpiirteittäin. Jussila on kirjoituksessaan käyttämiensä termien suhteen erityisen johdonmukainen, mutta hänen lauserakenteensa ovat paikoitellen varsin monimutkaisia. Hentilä ja Nevakivi eivät ole käyttämiensä termien suhteen yhtä johdonmukaisia, mutta heidän tekstinsä ovat lauserakenteiden osalta sujuvampia.

Professori Osmo Jussila tarkastelee omassa osuudessaan Suomea suuriruhtinaskuntana eli vuosia 1809–1917. Hän kuvaa persoonallisella tyyllillään Suomen suuriruhtinaskunnan historiaan sisältyviä paradokseja. Porvoon maapäiville 1809 kokoontuivat uuden poliittisen kokonaisuuden, Suomen suuriruhtinaskunnan, säätyjen edustajat solmimaan herruussopimusta uuden suuriruhtinaan Aleksanteri I:n kanssa. Säätyläistölle hallitsijan vaihtaminen ruotsalaisesta venäläiseen ei tuottanut tunnontuskia, koska kansallisuusaate ei ollut tehnyt lopullista läpimurtoa. Venäjän ja Ruotsin välisen sodan lopputulos eli Suomen liittäminen Venäjän valtakuntaan vahvistettiin Haminan rauhassa samana vuonna.

Uusi valtio luotiin perustamalla hallituskonselji eli myöhempi senaatti sekä järjestämällä hallitsijan ratkaistavaksi menevien asioiden esittely valtiosihteerin ja Suomen asiain komitean välityksellä. Suomalaiset liitettiin välittömästi keisarin alaisuuteen, ohi Venäjän keskushallintokoneiston. Jussila toteaa, että kenraalikuvernöörit venäläisyydestään huolimatta toimivat Suomen autonomian vakiinnuttajina vartioidessaan tiukasti omaa hallinnollista reviiiriään keisarikunnan viranomaisia vastaan.

Jussila kiteyttää taitavasti Venäjän ja Suomen suhteiden problematiikan. Oppi Venäjän valtiosta erillisestä Suomen valtiosta oli kohtalokas maiden suhteiden kehitystä ajatellen siksi, että se syntyi samaan aikaan, kun Venäjä alkoi muuttua monikansallisesta dynastisesta unionista yhtenäisvaltioksi. Jussila korostaa, että kehitys kohti konfliktia Suomen ja Venäjän välillä alkoi jo Aleksanteri II:n liberaaliksi mielletyn hallinnon aikana.

Krimin sotaa seuranneista reformeista 1860-luvun alussa alkoi Venäjän hallinnon yhtenäistyminen, mutta uudistukset antoivat aluksi tilaa Suomen autonomian laajentamiselle. Valtiollisessa elämässä merkittävin muutos oli valtiopäivätoiminnan alkaminen. Venäjän ja Suomen välinen konflikti kärjistyi Nikolai II:n hallituskaudella. Kiista kulminoitui hallitsijan 1899 antamaan helmikuun manifestiin ja Venäjällä 1910 säädettyyn lakiin yleisvaltakunnallisesta lainsäädännöstä. Jussila toteaa J.V. Snellmanin olleen oikeassa korostaessaan, että vain itsevaltius Venäjällä saattoi suojella Suomen erityisasemaa Venäjän vapauden tehdessä lopun Suomen autonomiasta.

Hallinnolliseen järjestelmään verrattuna kansakunnan muotoutumiseen johtanut kehityskulku saa Jussilalta

osakseen huomattavasti vähemmän huomiota. 1800-luvun lopulla Suomen poliittista kenttää jakoivat kieli-kysymys, suhtautuminen Venäjään ja sosiaalinen kysymys. Samaa aikaan Suomesta kehittyi yhdistysten luvattu maa eri kansanryhmien perustaessa kilvan omia yhdistyksiään. Venäjän tappiollinen sota Japania vastaan johti uudistuksiin Suomessakin, jossa 1906 siirryttiin nelisäätyisestä valtiopäivälaitoksesta suoraan yksikamariseen eduskuntaan. Suomen ja Venäjän täydellinen välirikko kuitenkin halvaannutti eduskunnan työskentelyn ja yhteiskunnallisen uudistustyön pian tämän jälkeen.

Dosentti Seppo Hentilä käsittelee esityksessään aikaa Suomen itsenäistymisestä 1917 jatkosodan päättymiseen 1944. Perusteellisissa erillistutkimuksissa kartoitettuun ajanjaksoon sisältyvät itsenäisen Suomen tähänastisen historian dramaattisimmat vaiheet eli vuoden 1918 sisällissota sekä talvi- ja jatkosota. Ajalliselta kestoaltaan sängen lyhyt ajanjakso saa tästä syystä teoksessa osakseen huomattavan suuren tilan.

Hentilä kuvaa Suomen itsenäistymisen vaiheet varovaisin sanakäntein. Suomi käytti hyväkseen Venäjällä bolshevikkien vallankaappauksen jälkeen vallinnutta sekasortoa ja julistautui itsenäiseksi joulukuussa 1917. Bolshevikkihallitus puolestaan tunnusti Suomen itsenäisyyden näennäisen helposti. Aiempaan tutkimukseen pohjaten Hentilä toteaa, että bolshevikkien näkökulmasta Suomen Venäjältä eroamisella oli tarkoitus pohjustaa Suomen myöhempiä yhdistymistä Venäjän sosialistiseen federaatioon.

Itsenäistymistä seurasi sisällissota kansakunnan jakautuessa valkoiseen eli porvarilliseen ja punaiseen eli sosiaalidemokraattiseen Suomeen. Sodan nimestä käyty kiista kuvastaa sodan aiheuttamia traumoja. Hentilän käyttämien nimitysten kansalaissota ja sisällissota ohella on puhuttu vapaussodasta, vallankumouksesta, luokkasodasta ja kapinasta. Hentilä myöntää mielestäni oikein, että sisällissota on neutraalein ja kattavin nimitys. Pyrkimystä kompromissiin ilmentää hänen toteamuksensa, että kaikki nimitykset ovat omista lähtökohdistaan oikeita mutta mikään ei yksinään kelpaa ainoksi oikeaksi totuudeksi.

Hentilä kuvaa luontevasti sisällissodan lopputuloksena syntyneen valkoisen Suomen sisä- ja ulkopolitiikassa tapahtuneet suunnanmuutokset. Saksalaissuuntauksen ja oikeiston monarkiahankkeiden kariuduttua hallitusvalta jäi tasavaltaa kannattaneiden keskiryhmien käsiin. Työväenliike jakautui kahtia, kun Venäjälle pannaet punaisten johtajat perustivat Suomen Kommunistisen Puolueen. Sosiaalidemokraatit puolestaan asetuivat kannattamaan pohjoismaista parlamentaarista demokratiaa.

Ulkopolitiikasta kirjoittaessaan Hentilä onnistuu erinomaisesti hahmottamaan suuret kehityslinjat. Suomella oli itsenäistymisen jälkeen ongelmia naapureidensa kanssa. Ahvenanmaan kysymys rasitti suhteita Ruotsiin, ja molemminpuolinen syvä epäluulo leimasi Suomen suhteita itänaapuriin. Suomen ainoaksi vaih-

toehdoksi jäi käytännössä liittoutumattomuus. Kansainliiton heikkous johti Suomen hakemaan tukea Pohjoismaista maailmanpoliittisen tilanteen kiristytessä 1930-luvulla.

Sisäpolitiikkaa käsittelevässä osuudessa detaljitiedot uhkaavat haudata alleen kehityksen päälinjat. Hentilä esittelee yksityiskohtaisesti lukuisat hallitusvaihdokset ja eduskunnan voimasuhteissa tapahtuneet muutokset. Poliittiset ääri liikkeet muodostivat vakavan uhan demokratialle, kun kommunistien toiminnan aktivoitumista 1920-luvun lopulla seurasi lapuanliikkeenä tunnetun oikeistoradikalismien nousu. Suomi säilyi kuitenkin demokraattisena, ja 1930-luvun lopulla alkanut maalaisliiton ja sosiaalidemokraattien hallitusyhteistyö sinetöi kansallisen eheytyksen.

Talvisota ja Suomen liittyminen Saksan rinnalle sotaan Neuvostoliittoa vastaan kesällä 1941 ovat Suomen poliittisen historian tutkituimpia aiheita. Hentilän kuvaus talvisotaan ja jatkosotaan johtaneesta kehityskulusta on mallikelpoinen synteesi aikaisemmasta tutkimuksesta. Hentilä kirjaa poliittisen johdon päätökset ja sotatapahtumien kulun pääpiirteissään, mikä mahdollistaa yleiskuvan muodostamisen Suomen vaiheista toisessa maailmansodassa. Sotien lopputuloksena oli, että Suomi erittäin raskain uhrauksin säilytti itsenäisyytensä.

Hentilän esitys on luonteeltaan sujuva ja informatiivinen. Aiheen rajauksen suhteen se on perinteistä poliittista historiaa Hentilän keskittyessä poliittisen johdon toiminnan kuvaamiseen. Olisin odottanut hänen uhraavan enemmän tilaa kansalaisjärjestöjen merkityksen tarkasteluun. Tapahtumien kuvaamisen ohella olisin toivonut enemmän niiden merkityksen analysointia. Hentilän käyttämä nimitys valkoinen Suomi on mielestäni kuvaava ja osuva.

Professori Jukka Nevakivi kirjoittaa esityksessään jatkosodan jälkeisestä ajasta ulottaen tarkastelunsa nykypäivään. Viime vuosikymmeniä käsittelevässä kirjoituksessa kiteytyvät historian tutkimuksen ongelmat. Kun edetään ajallisesti lähelle nykyhetkeä, käytettävissä oleva lähdeaineisto jää väistämättä puutteelliseksi. Ajallisen välimatkan puuttuminen puolestaan vaikeuttaa kehityslinjien hahmottamista.

Nevakivi on ottanut suorittaakseen vaikean ja vaativan tehtävän. 1940-luvun loppua ja 1950-lukua koskevaa alkuperäisiin arkistolähteisiin perustuvaa tutkimuskirjallisuutta on ilmestynyt suhteellisen runsaasti, mutta 1960-luku on tässä suhteessa lähes kartoittamaton aluetta myöhemmistä ajoista puhumattakaan. Esityksellään Nevakivi avaa rohkeasti latua, viimeisten kolmen vuosikymmenen osalta eteneminen tapahtuu käytännössä umpihangessa.

Jatkosodan päättymistä seuranneet vuodet olivat Suomelle raskasta aikaa. Sodan lopputuloksesta seurasi, että Suomi joutui Neuvostoliiton vaatimuksesta laillistamaan kommunistien toiminnan, tuomitsemaan sotsialistiset ja maksamaan huomattavat sotakorvaukset. Nevakivi pitää kuitenkin sotien jälkeisestä kaudesta

käytettyjä nimityksiä vaaran vuodet ja toinen tasavalta liioiteltuina siinä suhteessa, ettei vuosiin 1944–1948 liittynyt kumouksellista kriisiä, ei liioin valtio-oikeudellista pesäeroa menneeseen.

Nevakivi korostaa, että äärimmäisen vasemmiston sitomisella hallitusvastuuseen välirauhanteon jälkeen oli suuri merkitys maan jälleenrakennukselle. YYA-sopimuksella Neuvostoliitto sitoi Suomen osaksi puolustusjärjestelmäänsä keväällä 1948, jolloin Suomessa huhuttiin kommunistien suunnittelevan vallankaappauksia. Nevakivi suhtautuu kirjoituksessaan epäillen kommunistien kaappaushankkeita koskeviin väitteisiin. Historiallinen tosiasia on, ettei Suomesta tullut kansandemokratiaa.

J.K. Paasikiven presidenttikauden loppuvuosi leimasi maalaisliiton ja SDP:n valtataistelu, joka kääntyi edellisen voitoksi Urho Kekkosen tultua valituksi presidentiksi. Kekkostutkimuksessa päähenkilö on esitetty joko maansa pelastavana sankarina tai maansa myyvänä konnana. Nevakivi tasapainoilee näiden tulkintojen välillä ja varoo viisaasti esittämästä ehdottomaksi katsottavia tulkintoja yöpakkasten ja nootikkriisin kytkenästä Suomen sisäpolitiikkaan ja kansainväliseen tilanteeseen.

Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen Suomessa on arvioitu uudelleen toisen maailmansodan jälkeistä aikaa. Nevakivi kirjoittaa avoimesti suomettumisesta. 1960-luvulta lähtien Suomi sai antaa nimensä tälle lännessä käytetylle käsitteelle, jolla tarkoitettiin yleensä rajoituksia, joita voimakas valtio asettaa heikomman naapurivaltion itsemääräämisoikeudelle. Kekkosen presidenttikauden aikana Suomessa esiintynyt Neuvostoliiton ihannointi puolestaan viittasi selittämättömään itesuomettumiseen.

Kuusikymmenlukua leimasivat yhteiskunnalliset muutokset. Maaltapako kiihtyi samaan aikaan, kun televisiolähetykset saavuttivat kasvavan katsojakunnan ja radikaali vasemmistolaisuus alkoi nosta päätään politiikassa. Nevakivi kuvaa havainnollisesti näitä muutoksia, joista ei juurikaan ole ilmestynyt tieteellistä tutkimusta. Kekkosen ajan sisä- ja ulkopoliittikan käsittely jää 1970-luvun alusta lähtien lähinnä tapahtumien kirjaamisen tasolle. Kekkosen jälkeinen aika on puolestaan aiheena niin tuore, etteivät sitä koskevat kattavat tulkinnat ole vielä mahdollisia.

Kaikkine puutteineenkin Nevakiven kirjoitus on hannonnoston arvoinen. Kuva Suomen poliittisesta historiasta tarkentuu tulevina vuosina erityisesti toisen maailmansodan jälkeisen ajan osalta. Nevakivi on kuitenkin kirjoituksessaan luonut lähtökohdan, jota tutkijat uusien arkistolähteiden avulla voivat täydentää.

Uusin Suomen poliittisen historian yleisesitys on ulkoasultaan uudenaikainen mutta sisällöltään perinteinen. Kattava ja informatiivinen teos kestää hyvin vertailun edeltäjiinsä. Kapea-alaisuudessaan poliittinen historia tarvitsee tuekseen muita historiatieteitä. Erityisesti sosiaali- ja taloushistoriallinen tutkimus täydentävät kuvaa suomalaisten vaiheista. Poliittisessa histo-

riassa on viime vuosina tutkittu politiikan ylärakenteen ohella yhteiskunnan ruohonjuuritasoa. Perinteisestä poikkeavaa materiaalia on kuitenkin tähän teokseen kelpuutettu kovin vähän. Suomen valtiollisen historian myrskyisät vaiheet ovat puolestaan syynä siihen, että poliittista historiaa kohtaan on suuren yleisön keskuudessa tunnettu poikkeuksellisen suurta mielenkiintoa.

JUSSI SYRJÄLÄ
